

ВІДГУК
ОФІЦІЙНОЇ ОПОНЕНТКИ –
кандидатки юридичних наук, доцентки Банасевич Ірини Іванівни
на дисертацію Мартинюка Юрія Володимировича
«Захист суб'єктивних цивільних прав у договірних зобов'язаннях»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність дисертаційного дослідження Мартинюка Юрія Володимировича «Захист суб'єктивних цивільних прав у договірних зобов'язаннях» обґрунтовується, насамперед, місцем інституту захисту цивільних прав та інтересів у системі цивільного права, з одного боку, та ролі договору як універсальної форми правового регулювання цивільних відносин – з іншого. Незважаючи на важливість питання захисту суб'єктивних цивільних прав у договірних зобов'язаннях та значну увагу вчених-цивілістів до нього, юридична практика останніми роками виявила чимало прогалин у правовому регулюванні та проблем неоднакового застосування норм чинного законодавства щодо захисту прав сторін договірної зобов'язання у випадку їх порушення, оспорування чи невизнання. Крім того, у сучасній юридичній науці відсутні комплексні системні цілісні дослідження теоретичних та практичних аспектів захисту суб'єктивних цивільних прав у договірних зобов'язаннях.

Із наведених причин випливає необхідність глибокого аналізу та наукового вивчення теоретичних засад реалізації учасниками договірних правовідносин права на захист та на цій основі вироблення пропозицій щодо удосконалення цивільного законодавства. Вказане обумовлює актуальність обраної теми дисертаційного дослідження Мартинюка Ю.В.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційної роботи корелюється з темою науково-дослідної роботи кафедри цивільного права і процесу Західноукраїнського національного університету «Гармонізація цивільного законодавства України з правом Європейського Союзу» (номер державної реєстрації – 0118U003550).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна. Наукові положення, висновки і рекомендації, викладені в дисертації, мають достатній ступінь обґрунтованості, що засвідчує опрацювання дисертантом в повній мірі

відповідного емпіричного матеріалу, нормативно-правових актів України, судової практики, наукових праць як українських, так і зарубіжних вчених. Ґрунтовною є методологічна основа дослідження Ю.В. Мартинюка, який вміло використовує широкий спектр філософських, загальнонаукових та спеціально-наукових методів пізнання правових явищ, зокрема, діалектичний, історико-правовий, формально-логічний, метафізичний, синергетичний, порівняльно-правовий, індуктивний та дедуктивний методи, тощо. Варто також відмітити, що для утвердження необхідного рівня наукової новизни дисертації інформаційною та емпіричною базою дослідження стала судова практика.

Дисертаційне дослідження базується на комплексному, системному підході, характеризується відповідним рівнем наукових узагальнень. Ґрунтовність та комплексність роботи виявляється у всебічному та поступовому вивченні дисертантом предмету дослідження. Таким чином, емпіричний матеріал дослідження характеризується належним рівнем репрезентативності, що позитивно вплинуло на обґрунтованість та достовірність наукових положень, рекомендацій та висновків проведеного дослідження.

Структура дисертації Ю.В. Мартинюка відповідає логіці поставлених завдань, об'єкту та предмету дослідження та складається з вступу, трьох розділів, що об'єднують сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Всі розділи та підрозділи за своїм змістом і висновками, перспективами подальшого дослідження і використання для розвитку доктрини цивільного права у цій сфері слід назвати вагомими і вдало викладеними, що дозволило простежити процес втілення ідей і думок автора в тексті наукової роботи, виділити найбільш обґрунтовані позиції, а також питання, які потребують подальшого доктринального дослідження.

Ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження дає підстави для висновку, що текст дисертації в повному обсязі відповідає меті дослідження, а поставлені завдання автором успішно виконані.

У дисертації Ю.В. Мартинюка на підставі проведеного системного наукового дослідження висунуто і обґрунтовано низку наукових ідей та теоретично-практичних конструкцій, сукупність і достатній рівень розробки яких дозволяють кваліфікувати цю працю як завершене наукове самостійне дослідження.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів, що виносяться на захист, полягає в тому, що дисертаційна робота є першим у

вітчизняній цивілістичній науці комплексним системним дослідженням теоретичних і практичних аспектів захисту суб'єктивних цивільних прав у договірних зобов'язаннях.

Стосовно багатьох проблем автор висловлює власну обґрунтовану точку зору, наводить додаткові аргументи на користь вже висловлених в юридичній літературі поглядів учених та практиків, до наукових концепцій яких він схиляється, а також вдається до обґрунтованої критики тих підходів дослідників, які, на його думку, є спірними.

Заслуговує на увагу та підтримку п. 2 наукової новизни, в якому виділено специфічні ознаки способів захисту цивільних прав у договірних зобов'язаннях, до яких віднесено: а) особлива сфера застосування (сфера договірних правовідносин; б) специфічність правового статусу суб'єктів (сторони договору, а також треті особи); в) альтернативність джерел нормативного закріплення (закон, цивільно-правовий договір, правовий звичай); г) специфічність форм зовнішнього вираження (активні дії, правомірна бездіяльність). Позитивно сприймається також запропонована у дисертаційній роботі вперше трьохступенева система підстав виникнення права на захист у договірних зобов'язаннях за критерієм різновидів порушення на: 1) загальні підстави – порушення договірних прав, зумовлене порушенням договірного зобов'язання; 2) спеціальні підстави – невиконання чи неналежне виконання договірного зобов'язання; 3) індивідуальні підстави – кожен деталізований у нормах ЦК України та безпосередньо у договорі вид невиконання і неналежного виконання договірних зобов'язань (продаж товару неналежної якості, виконання роботи з відступами від умов договору, істотні відступи тощо).

Варто підтримати запропоновану у п. 5 наукової новизни класифікацію засобів захисту цивільних прав у договірних зобов'язаннях за критерієм форми захисту на: а) засоби захисту, які застосовуються в межах юрисдикційної форми захисту, куди слід включати усі різновиди звернень із матеріально-правовими вимогами про захист цивільних прав у договірних зобов'язаннях (позовні заяви, заперечення проти позовів, клопотання, заяви, скарги та ін.); б) засоби захисту, які застосовуються в межах неюрисдикційної форми захисту, куди слід включати усі різновиди звернень суб'єктів договірних правовідносин з матеріально-правовими вимогами в рамках самостійної протидії неправомірним посяганням на їх права безпосередньо до осіб, які здійснюють такі посягання, або в рамках здійснення альтернативного врегулювання спорів.

Автором удосконалено визначення права на захист цивільних прав у договірних зобов'язаннях як забезпеченої нормою закону правомочності, що входить до змісту суб'єктивного цивільного права, породжуваного договірним правовідношенням, та передбачає можливість його носія самостійно здійснити протидію неправомірному посягання на суб'єктивне цивільне право або звернутися до суб'єктів владних повноважень для застосування заходів державного примусу з метою припинення порушення, невизнання, оспорування суб'єктивного цивільного права, його відновлення та усунення негативних наслідків неправомірного посягання на нього.

Заслугує також на увагу удосконалення розуміння механізму захисту суб'єктивних цивільних прав у договірних зобов'язаннях як структурованої системи послідовних дій уповноважених суб'єктів із протидії неправомірному посягання на суб'єктивне право учасника договірної правовідносини, яка характеризується динамічністю і нормативною впорядкованістю, та передбачає вибір і застосування ефективних форм, способів і засобів захисту, адекватних характеру неправомірного посягання на суб'єктивне договірне право, задля досягнення кінцевої мети захисту – відновлення можливості носія порушеного суб'єктивного договірної права щодо безперешкодної реалізації правомочностей, які входять до його змісту.

Серед положень, які набули подальшого розвитку, слід виділити позицію щодо необхідності сприйняття заходів оперативного впливу як спеціальних способів самозахисту, а також аргументацію щодо можливості визнання припинення дії, що порушує право, як належного та ефективного способу захисту цивільних прав у договірних зобов'язаннях.

Висвітлений вище перелік положень не вичерпує наукових положень, які розкривають наукову новизну дисертаційного дослідження Мартинюка Юрія Володимировича, але дає можливість сформулювати бачення автора щодо перспектив розвитку та удосконалення механізму захисту суб'єктивних цивільних прав у договірних зобов'язаннях.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження Мартинюка Ю.В. полягає в тому, що викладені в дослідженні положення, висновки та пропозиції можуть бути використані у науково-дослідній сфері – як методологічне підґрунтя для подальших науково-теоретичних досліджень способів та форм захисту суб'єктивних цивільних прав у договірних зобов'язаннях; у нормотворчій діяльності – при удосконаленні механізму захисту прав учасників договірних відносин; у правозастосовчій

діяльності судових та інших юрисдикційних органів при вирішенні спорів, пов'язаних із реалізацією права на захист суб'єктивних цивільних прав у договірних зобов'язаннях; в освітньому процесі при викладанні навчальних дисципліни «Цивільне право України», «Договірне право», а також при підготовці підручників, навчальних посібників і методичних рекомендацій.

Використання наукових розробок, висновків та рекомендацій автора у практичній діяльності та в освітньому процесі підтверджено актами впровадження, які додаються до дисертації (Додаток Б, Додаток В, Додаток Г, Додаток Д).

Характеристика основних положень роботи. Дисертаційна робота є логічною за своєю структурою та відповідає вимогам щодо обсягу, який зумовлений метою й завданнями дослідження.

У Розділі 1 «Право на захист суб'єктивних цивільних прав у договірних зобов'язаннях» проведено аналіз поняття та змісту права на захист суб'єктивних цивільних прав у договірних зобов'язаннях, а також підстав його виникнення. Заслуговує на підтримку пропонована автором дефініція поняття захисту суб'єктивних цивільних прав у договірних зобов'язаннях як системи допустимих правомірних дій, прийомів, заходів, які вчиняються стороною договору – носієм порушеного, оспорюваного чи невизнаного суб'єктивного договірного права самостійно або шляхом звернення до компетентних суб'єктів владних повноважень з метою усунення перешкод у здійсненні цього права, його відновлення, а також відшкодування шкоди, завданої порушенням чи іншим неправомірним посяганням на суб'єктивне договірне право (стор. 37). Автор доходить обґрунтованого висновку про те, що визначення фактичного обсягу права на захист у договірних зобов'язаннях не супроводжується певною сталою для усіх випадків порушення прав формулою, а залежить від низки об'єктивних чинників, серед яких: а) специфіка підданого неправомірному посяганням суб'єктивного цивільного права; б) характер такого неправомірного посягання; в) негативні наслідки, заподіяні таким посяганням; г) специфіка об'єкту договірних правовідносин; г) правовий статус суб'єктів договірних правовідносин та ін. (стор. 48)

Слід звернути увагу на важливу думку автора про те, що створення загрози порушення суб'єктивних цивільних прав є четвертою підставою для виникнення в управомоченого суб'єкта права на захист поряд із порушенням, невизнанням та оспорюванням цивільних прав (стор. 88).

Розділ 2 «Правова характеристика та особливості застосування способів захисту прав у договірних зобов'язаннях» охоплює три підрозділи, які присвячені поняттю та класифікації способів захисту прав у договірних зобов'язаннях, а також особливостям застосування загальних та спеціальних способів захисту прав у договірних зобов'язаннях.

Логічним та обґрунтованим є проведене в роботі розмежування та встановлення співвідношення категорій «спосіб захисту» та «засіб захисту». Відтак, автор аргументовано стверджує, що способи захисту за своєю сутністю є матеріально-правовими заходами, реалізація яких забезпечується за рахунок процесуально-правових (процедурних) засобів (інструментів), звернених до суду, іншого юрисдикційного органу або безпосередньо до порушника договірних зобов'язань у рамках протидії посяганню на суб'єктивне цивільне право або охоронюваний законом інтерес (стор. 98-99). Викликають науковий інтерес та схвалення аргументовані в дисертації ознаки способів захисту цивільних прав у договірних зобов'язаннях (стор. 109).

Важливим є висновок автора про те, що необхідність першочергового звернення до спеціальних способів захисту цивільних прав у договірних зобов'язаннях в рамках реалізації права на захист обумовлена не їх пріоритетним значенням у порівнянні із загальними, адже це суперечило б положенням ст. 20 ЦК України про реалізацію права на захист на власний розсуд, а насамперед прагненням учасника договірних правовідносин досягнути основної мети захисту – відновити можливість безперешкодної реалізації свого порушеного, невизнаного чи оспорюваного договірного права та усунути негативні наслідки неправомірного посягання на нього, на що власне і спрямоване законодавче закріплення вказівок на належний, ефективний і правомірний спосіб захисту конкретного цивільного права у договірних зобов'язаннях (стор. 116).

Варто підтримати висновок про те, що у переважній більшості спеціальні способи захисту суб'єктивних прав у договірних зобов'язаннях, закріплені спеціальними нормами цивільного законодавства, за своєю природою є деталізованими та адаптованими до специфіки сфери договірних правовідносин у порівнянні із загальними способами захисту цивільних прав, визначеними у ч. 2 ст. 16 ЦК України, застосування яких хоч і має свої особливості у досліджуваній сфері, проте не здатне повноцінно розкрити специфічні риси реалізації інституту захисту в межах договірних зобов'язань (стор. 168).

У Розділі 3 «Форми захисту суб'єктивних цивільних прав у договірних зобов'язаннях» дисертантом розглянуто юрисдикційну та неюрисдикційну форми захисту суб'єктивних цивільних прав у договірних зобов'язаннях. Доцільно звернути увагу на запропоноване автором розуміння форми захисту у договірних зобов'язаннях як системи не заборонених законом впорядкованих процесуальних та/або процедурних заходів, що вчиняються компетентними суб'єктами владних повноважень або безпосередньо учасником договірного правовідношення, чиє суб'єктивне право зазнало неправомірних посягань, з метою його захисту, у тому числі припинення порушення, невизнання, оспорювання цього права, усунення загрози його порушення, відновлення можливості його здійснення або ліквідації негативних наслідків, завданих посяганнями на суб'єктивне право у договірному правовідношенні (стор. 173).

Викликає науковий інтерес висновок автора про те, що найбільш виправданим із теоретичної точки зору є об'єднання судової, адміністративної і нотаріальної форм захисту в одну класифікаційну групу – юрисдикційну – за критерієм наділення судів, державних органів, їх посадових осіб та нотаріусів владними повноваженнями (стор. 175).

Варто підтримати запропоноване автором визначення самозахисту цивільних прав у договірних зобов'язаннях як різновиду неюрисдикційної форми захисту, що полягає у самостійному та односторонньому вчиненні учасником договірного правовідношення не заборонених законом дій фактичного та/або юридичного характеру, спрямованих на протидію протиправному посяганню на власні суб'єктивні права, опосередковані цивільно-правовим договором, або на права інших учасників договірного правовідношення (стор. 217).

На підтримку заслуговують пропозиції дисертанта щодо внесення змін та вдосконалення чинного законодавства України (стор. 220-221).

Слід зазначити, що науковою оригінальністю та значимістю відзначаються й інші висновки та положення дисертаційної роботи.

Дисертаційне дослідження Ю.В. Мартинюка підкреслює, що робота містить результати його особистих досліджень. Висновки, пропозиції та рекомендації, у тому числі й ті, що характеризують наукову новизну, одержані автором особисто.

Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело (список використаних джерел складає 205 найменувань).

Варто також відзначити опрацьовану автором судову практику, що одночасно підкреслює достовірність зроблених висновків.

Дисертаційне дослідження Ю.В. Мартинюка містить посилання на згадані автором у тексті джерела інформації в разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; автором дотримано вимоги норм законодавства про авторське право; надано повну й достовірну інформацію про результати наукової діяльності, а також використані методики дослідження.

У дисертаційному дослідженні не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації та інших порушень, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаного дослідження.

Повнота викладу положень дисертації в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Детальне ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження Ю.В. Мартинюка та опублікованими працями за темою дисертації надає можливість зробити висновок, що основні результати дисертаційного дослідження викладено у 13 наукових публікаціях, з яких: 4 наукові статті у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України з юридичних наук, 1 наукова стаття – у зарубіжному науковому виданні, 1 монографія, 7 тез доповідей на наукових конференціях.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Дисертація є самостійним науковим дослідженням, містить власні авторські висновки і практичні рекомендації. Викладені в дисертації наукові результати отримано здобувачем особисто.

За результатами аналізу тексту дисертації та публікацій не виявлено ознак академічного плагіату, елементів фальсифікації. Автор використовує посилання на свої наукові публікації, дослідження інших науковців, нормативні документи та інші джерела, що свідчить про відсутність порушення автором вимог академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи в цілому дисертаційне дослідження Юрія Володимировича Мартинюка на тему «Захист суб'єктивних цивільних прав у договірних зобов'язаннях», варто зазначити, що окремі його положення є спірними і надають підґрунтя для подальшої наукової дискусії або потребують додаткової аргументації під час публічного захисту дисертації.

По-перше, у дисертаційній роботі автор доходить важливого висновку про те, що створення загрози порушення суб'єктивних цивільних прав є четвертою підставою для виникнення в управомоченого суб'єкта права на захист поряд із

порушенням, невизнанням та оспорюванням цивільних прав (стор. 88) та удосконалює визначення поняття реальної загрози порушення цивільних прав у договірних зобов'язаннях (п.10 наукової новизни). Проте, при формуванні поняття захисту суб'єктивних цивільних прав у договірних зобов'язаннях (п.1 наукової новизни) та права на захист цивільних прав у договірних зобов'язаннях (п.8 наукової новизни) ця підстава не знайшла відображення.

По-друге, у підрозділі 2.2 «Особливості застосування загальних способів захисту прав у договірних зобов'язаннях» автор робить застереження про те, що під загальними способами захисту цивільних прав у договірних зобов'язаннях слід розуміти способи захисту, закріплені у ст. 16 ЦК України (стор. 120). Однак, поза увагою автора залишились такі загальні способи захисту прав сторін у договірних зобов'язаннях як: визнання правочину недійсним; відновлення становища, яке існувало до порушення; примусове виконання обов'язку в натурі; зміна та припинення правовідношення; відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Також не отримало належного висвітлення питання співвідношення форм договірної відповідальності із способами захисту цивільних прав у договірних зобов'язаннях.

По-третє, дискусійним видається висновок автора про неюрисдикційну природу третейського захисту та захисту цивільних прав у договірних зобов'язаннях міжнародним комерційним арбітражем (стор. 210-211). Оскільки, незважаючи на добровільність утворення та наявність добровільної згоди як передумови звернення уповноваженого суб'єкта за захистом, рішення як третейського суду, так і міжнародного комерційного арбітражу, є обов'язковим для виконання сторонами відповідного договору, а у випадку відмови від добровільного виконання підлягає примусовому виконанню в порядку, встановленому Законом України «Про виконавче провадження».

Проте, висловлені зауваження не торкаються концептуальних положень дисертаційного дослідження, у своїй більшості стосуються дискусійних проблем, не применшують належного рівня дослідження і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи та на її наукову і практичну цінність.

Загальний висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертація Мартинюка Юрія Володимировича на тему «Захист суб'єктивних цивільних прав у договірних зобов'язаннях» за актуальністю,

ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів, повнотою опублікування матеріалів дисертації у наукових фахових виданнях відповідає спеціальності 081 «Право», вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами). Дисертаційна робота оформлена відповідно до вимог наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» від 12.01.2017 року №40 (зі змінами).

Мартинюк Юрій Володимирович – автор дисертації «Захист суб'єктивних цивільних прав у договірних зобов'язаннях» заслуговує на присудження ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційна опонентка:

кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри цивільного права
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Ірина БАНАСЕВИЧ

ПИС *Банасевич І.*
ЗАСВІДЧУЮ
Начальник відділу кадрів
СМШКО Орест СМІШКО
20 __ р.